

İstanbul'un İşgali Yıllarında Tıbbiyede Tiyatro

Theatre at the Medical School During the Occupation of Istanbul

Cihat Çınar Başekim¹, Engin Çoruh²

¹Prof. Dr. Radyoloji Uzmanı, Bayındır İçerenköy Hastanesi, İstanbul

²Diş hekimi ve Tıp Tarihçisi, Marbach / Almanya

ÖZ

İstanbul'un Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiği dönemde tıbbiye öğrencileri çok zor şartlarda eğitimlerine devam ederler. Öğrencilerin birçok imkanları kısıtlanmış, okul dışına çıkmalarına bile sınırlamalar getirilmiştir. Öğrenciler bu şartlarda okulda geçirdikleri zamanı değerlendirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunurlar. Bu faaliyetlerden birisi de okulda sergiledikleri tiyatro çalışmalarıdır. Bu yazıda işgal döneminde tıbbiye öğrencilerinin okulda sergiledikleri tiyatro çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tıbbiye, Tiyatro, Tıbbiyede Tiyatro

ABSTRACT

During the period when Istanbul was occupied by the Allied Powers, medical students continued their education under harsh conditions. Some of their educational and social provisions were restricted and there were even limitations on their excursions outside the school confines. That in turn caused the students to look for various leisure activities. One of these activities was theatre. In this paper, we describe the theatre activities that the medical students were engaged in during the occupation period.

Keywords: Medical School, Theatre, Theatre at the Medical School

İSTANBUL'UN İŞGALİ YILLARINDA TIBBİYEDE TİYATRO

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve 30 Ekim 1918 de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını takiben 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri filosu İstanbul Boğazı'na giriş yapmışlardır. Böylece İstanbul'un işgal dönemi başlamıştır. İngiliz kuvvetleri 3 Şubat 1919'da Haydarpaşa'da bulunan Tıp Fakültesi binasını işgal etmişler ve burayı kışla olarak kullanmak istemişlerdir¹.

İşgalci İngiliz kuvvetleri komutanı tıbbiyelilerin yataklarını alarak onları yerde yatmaya zorlamış, askeri tıbbiyelilerin üniforma giymelerini, üniforma ile dışarı çıkmalarını yasaklamıştır¹⁻³. Bu dönemde İstanbul'da her türlü toplantı ve gösteri yasaklanmıştır. İşgali içlerine sindiremeyen tıbbiye öğrencileri tepkilerini ortaya koymak için Osmanlı İmparatorluğu'nda modern tıp eğitiminin başladığı tarih olan 14 Mart 1827'nin 92. yıldönümünde ilk defa tıp bayramını kutlamaya karar vermişler ve Beyazıt'ta bulunan Darülfünun konferans salonunda bir toplantı düzenlemişlerdir^{1,2}.

İşgal altındaki tıbbiye binasında zor şartlarda eğitimine devam etmeye çalışan öğrenciler bir taraftan da Tıbbiye koridorlarında İngiliz askerleri ile samimiyet kurmaya çalışırlar. Zamanla öğrenciler ile işgalci askerler arasında alışverişe başlar¹. Başlangıçta bisküvi, konserve, marmelat, fanila, çorap ile başlayan bu alışveriş daha sonra İngilizlerden silah almaya kadar ilerler. Öğrenciler İngiliz askerlerinden aldıkları bu silahları gizlice Milli Kuvvetlerin gizli polis teşkilatı A.P. (Aydın Pe) aracılığı ile Anadolu'ya gönderirler¹. Tıbbiye öğrencileri sanatın çeşitli dalları ile yakından ilgilenirlerdi. Her sınıfta özellikle mizah ve hiciv içerikli dergiler çıkartılırdı. Ayrıca tiyatro temsilleri düzenlemek, konser vermek gibi faaliyetler de eskiden beri düzenlenirdi². İşgal yıllarında askeri öğrencilerin izinleri kısıtlanmıştı. Okul dışına çıkmakta zorlanan öğrenciler okulda geçirdikleri zamanı değerlendirmek ve moral kazanmak için bu müzik ve tiyatro faaliyetlerine daha da önem verdiler^{2,3}. Okulda sergilenen tiyatro eserleri Darülbeyazıt (Şehir Tiyatroları) repertuarında bulunan eserlerden seçiliyordu. Temsillerden önce veya temsil aralarında konser verilir, çeşitli faaliyetler düzenlenirdi. Özellikle her sene ders yılı bitiminde müsamereler düzenlenirdi⁴.

Lokman Hekim Dergisi, 2016; 6(3):112-116

Geliş Tarihi-Received: 28.05.2016; Kabul Tarihi-Accepted: 16.08.2016

İletişim-Correspondence Author: Cihat Çınar Başekim, Bayındır İçerenköy Hastanesi, Radyoloji Bölümü- Bayındır İçerenköy Hospital, Department of Radiology, Ali Nihat Tarlan Cd. Ertas Sk. No. 17, Atasehir 34752 İstanbul – Türkiye. cinarbasekim@yahoo.com

Ancak Birinci Dünya Savaşı döneminde buna ara verilmişti. İşgal yıllarında moral kazanabilmek için bu faaliyetlere tekrar başladılar. Bu temsiller sırasında gerekli olan kostüm, dekor gibi malzemeleri bir bölümünü İngilizlerden temin ediyorlardı². Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'da bulunan Alman birlikleri burada bir tiyatro sahnesi düzenlemişlerdi ve zaman zaman burada gösteriler olurdu (Şekil 1). Savaş sonrasında ülkelerine dönerken kendi birliklerine ait bir tiyatro sahnesini tıbbiye bırakmışlardı⁵. Bu sahnede ilk önce dördüncü sınıf öğrencileri bir çay tertiplediler. İngilizler mektebi



Şekil 1. Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'da bulunan Alman birliklerinin sergiledikleri bir tiyatro eseri [Engin Çoruh arşivi].



Şekil 2. Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) Mürebbiye oyunundan bir sahne [Cihat Çınar Başhekim arşivi].



Şekil 3. Kayseri Gülleri oyuncularını [Cihat Çınar Başhekim arşivi]

(Yalçın) ve Nigar Münir Beylere ait "Kayseri Gülleri"

işgal edince öğrenciler jimnastik salonu olarak kullanılan etrafı açık alanda tahta masaları yan yana getirerek bir platform oluşturdular ve Almanlardan aldıkları dekorları da buraya monte ederek tiyatro sahnesini kurdular⁵. Öğrenciler bu dönemde ilk önce "Yanık Kavuk" isimli bir oyun sergilediler. İlkel şartlarda, lüks lambaları ile aydınlatılmış bir köşede sergilenen bu oyunda öğrencilerden Nüzhet Şakir (Dirisu), Haluk Amil (Keymen), Tevfik Ali (Güner) gibi oyuncular rol aldı⁵. Ancak İngiliz'ler bunu haber alınca tıbbiyelilere birinci sınıf müzakere salonundan müştereken yararlanmayı önerdi⁵. Burası daha iyi bir ortamdı. Burada sergilenen ilk oyun ise 05 Kasım 1919 günü sahneye konan Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) eseri "Mürebbiye" oldu (Şekil 2). Üç perdelik bu oyunda rol alan öğrenciler arasında Feridun (Frik), Efdal (Aşar), Ruhi Refik (Bilginer), Besim Kemal (Eneren) bulunmaktaydı⁵. Eserde, Fransa'dan İstanbul'a gelen ve bir ailenin konağında mürebbiye olarak çalışan Anjel tiplemesi ile yanlış batılılaşmanın aile üzerindeki etkisi ele alınır. Batı hayranlığının etkilerinin hissedilmeye başladığı dönemde konak sakini erkeklerin bu mürebbiye tarafından baştan çıkartılmaları ve düştükleri trajikomik durum anlatılır¹¹.

Bu temsilden sonra İngilizler bir temsil düzenlediler. Ancak o temsil sırasında İngilizlerin Türk Bayrağını bez olarak kullanmasına sinirlenen tıbbiye öğrencileri ertesi gün şafak vakti herkes uyurken sahneyi söküp samanlığa sakladı⁵. Tıbbiyede öğrencilerin yemekten sonra oturdukları bir kahvehane vardı. Burada her sınıfın yeri belliydi. Birinci sınıflara ayrılmış olan bölüm sahne haline getirilerek daha sonraki temsiller için kullanıldı⁵. Burada 1919 (1335) senesi sömestr tatilinde son sınıf öğrencileri tarafından Dr. Hüseyin Suat adlı komedi eser oynandı (Şekil 3).

Frantz Fonson ile Fernand Wicheler'in "*Le Mariage de Mlle Beulemans (Matmazel Beulemans'ın Düğünü)*" eserinden uyarlanan üç perdelik bu eserde rol alan öğrenciler arasında Ferit (İlker), Orhan Remzi (Kazancıgil), Mahir (Işıldar), Adil (Bir) gibi isimler bulunuyordu⁵. 1920 yıl Şubat ayında (4 Şubat 1920) üçüncü sınıf müsameresinde Halit Fahri'nin (Ozansoy) "*Baykuş*" adlı dram eseri sahneye kondu^{5,6}. Baykuş 1917'de Darülbeyazıt'ta ilk yerli telif eser olarak da sahneye konmuştur. Eserde ölüm teması hakim olup Anadolu köylüsünün, ölüm karşısındaki çaresizliği anlatılır. Oyuncular arasında Hüsnü Ahmet (Gürol), Ekrem Şerif (Egeli), Aziz Kamil, Süreyya Asım (Tanay), Adnan Ferit (Birgen) yer alıyordu. Bu oyunda nine, peri gibi kadın rolleri kadın kılıfına girmiş erkek tıbbiyeliler tarafından sahnelendi⁵.

Aynı yıl 4 Mart akşamı ikinci sınıf öğrencileri "*Pinti Hamit*" adlı komedi oyununu sergiledi⁵. Tek perdelik bu eser Osmanlı basın tarihinde Türkçe olarak çıkan ilk siyasi mizah dergisi Diyojen'i yayımlayan Teodor Kasap tarafından Molière'nin "*Cimri (L'Avare)*" adlı eserinden uyarlanmıştır. Bu temsilde oyuncuların bazıları Ahmet Hamdi (Atakan), Sedat Rıza (Göksan), Selahattin Rifat (Sun), Halit Ziya (Ataşağın) idi.

Başlangıçta her sınıf sahneleyeceği eseri kendisi hazırlıyordu. Ancak temsillere ilginin giderek artması üzerine okulda öğrencilerden oluşan bir heyet kurulmasına karar verildi. On iki Kasım 1920 tarihinde toplanan sınıf temsilcileri aralarından 6 kişiyi idare heyeti olarak seçti. Bu heyette 5. Sınıftan İbrahim Şevki (Ataşağın) başkan, 5. Sınıftan Hulki Amil (Keymen) sayman, 3. Sınıf öğrencisi Feridun Neşet (Frik), katip seçildi. Diğer üyeler ise 4. Sınıf öğrencileri Hüsnü Ahmet (Gürol) ve Süreyya Asım (Tanay), 3. Sınıf öğrencisi Raif Kenan (Barbaros) oldular⁵. Bu heyet sahne hazırlığı ve dekor için gerekli hazırlıkları yapmaya başladı. Bu hazırlıkları gizli bir şekilde yürütüyorlardı. Okul müdürü Hüsnü Bey (Alataş) buna önce buna karşı çıktıysa da bir gün salona geldi ve buradaki hazırlıkları görünce anlayış gösterdi ve destekte bulundu^{2,5}.

Daha sonra sergilenen eserlerden biri de Aka Gündüz tarafından yazılmış olan ve Türkçülük anlayışının mücadelesini anlatan "*Yarım Türkler*" adlı üç perdelik oyundur⁵. Bu piyeste Mütareke yıllarında memleketteki sarsılan değerler açığa vurulur. O dönemlerde yabancıların oluşturduğu zevk ve eğlence âlemlerine karşı manevi ve millî değerleri zayıflayan Türk aileleri anlatılır⁹. Oyunda Feridun Neşet (Frik), Ali İsmail (Korur), Adnan (Biren), Hüsnü (Gürel), Süreyya (Tanay), İ.Şevki (Ataşağın) rol alırlar^{2,5}. Sergilenen bir diğer eser İbn-ür Refik Ahmet Nuri Beyin eseri olan tek perdelik "*Turabizadeler*" komedisi oldu⁵. Eserde Turancılık sevdasına kendini kaptırmış ve Turancılık ideolojisini yanlış anlamış bir ailenin durumunu ele alınır. Bu oyunlarda perde aralarında çeşitli müzik eserleri dinleyicilere sunulmuştur^{8,10}.

Aynı dönemde sahnelenmek istenen Şehabettin Süleyman ve Hulki Amil'in yazdığı, Nurullah Şevket Taşkıran'ın bestelediği "İhtiyar" adlı opera eseri iki oyuncunun hastalanması nedeni ile sahnelenemedi⁵.

1921 yılı ocak ayında üçüncü sınıf öğrencileri tarafından "*Zor Nikah*" adlı komedi sahnelendi⁵. Bu eser Ahmet Vefik Paşa tarafından Molière'nin "*Le Mariage Forcé*" oyunundan uyarlanmıştır. Oyununda rol alan bazı öğrenciler Ahmet Hakkı (Kuzucu), Ömer Hasan (Yöney), Medeni Arif



Şekil 4. Bora oyununda rol alan oyuncular [Cihat Çınar Başekim arşivi].

(Akkent), Süleyman (Serav) idi. Şubat 1921'de İsmail Galip'in (Arcan) Henry Bernstein'in "*La Rafale*" adlı oyunundan çevirisini yaptığı "*Bora*" isimli 3 perdelik oyun sahneye kondu (Şekil 4). Sahnede yine Feridun Neşet (Frik), Besim Kemal (Eneren), Adnan Ferit (Birgen), Süreyya Asım (Tanay), Efdal Recai (Aşar) gibi diğer temsillerde de sahne almış öğrenciler görülüyordu. Bu temsil sırasında perde aralarında illüzyon sunumları ve sohbet programları yer aldı⁵. Öğrenciler 1921 yılında "*m Katil*" adlı eseri hazırladılar^{5,8}.



Şekil 5. Karanlık Kuyu oyunundan [Cihat Çınar Başekim arşivi]



Şekil 6. Lokmanzadeler oyunundan [Cihat Çınar Başekim arşivi]



Şekil 7. Oyunlarda rol alan iki oyuncu [Cihat Çınar]Başekim arşivi]

Vatan sevgisi ve insanların hürriyete duyduğu ihtiyacı vurgulayan 3 perdelik bu eser o dönemde sergilenmedi. Aynı yıl 5 Nisan tarihinde ise Muhsin Ertuğrul'un Fransızca bir eserden uyarladığı tek perdelik "Fener Bekçileri" oynanır. Bir fener bekçisi ve oğlu arasında geçen bu eser Feridun Neşet (Frik) ve Efdal (Aşar) tarafından sahnelenmiştir⁵. Bir Mart 1922'de bu kez Reşat Nuri (Güntekin)'in Paul Lindau'dan çevirdiği çeviri eseri olan 4 perdelik "Karanlık Kuyu" sergilendi (Şekil 5). Oyunda Feridun Neşet (Frik), Mazhar (Kipmen), Ata (Türegün), Rifat (Sun), Hayri (Kaleli), Efdal (Aşar) rol aldı^{2,5,6}.

Sergilenen bir diğer oyun da "Lokmanzadeler" idi (Şekil 6). İbn-ür Refik Ahmet Nuri'ye (Sekizinci) ait bu komedi eseri üç perde idi. Bu eser 9 Nisan 1922'de sergilendi. Sahnede yer alan öğrencilerin bazıları Besim Kemal (Eneren), İrfan Lütfi (Şen), Feridun Neşet (Frik), Ahmet Hamdi (Atakan), Nasuhi (Baysal) idi^{2,5}. Eserde doktorluğu bırakan Suudi Bey'in eşinin ailesi tarafından tekrar doktorluğa dönmesi için yapılan hazırlıkları ve devamında gelişen olaylar konu edilir¹⁰.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) Alfred Savoir'dan uyarladığı 3 perdelik "Bir Donanma Gecesi" oyunu ise 10 Ocak 1923 tarihinde sahneye kondu⁵.

Bu dönemde sergilenen son eser yine Reşat Nuri'ye (Güntekin) ait "Babür Şahın Seccadesi" adlı 2 perdelik komedi eseri oldu⁵. Tıbbiyeliler böylece 1919 yılından 1923 yılına kadar geçen sürede 12 tiyatro eserini okulda, son derece kısıtlı şartlarda sahneye koydular (Şekil 7)^{3,5}. Oyunların hazırlanması ve sahneye konmasında bazen Darülbeyde'den sanatçılar da yardımda bulunurdu. Lokmanzadeler oyununda bu amaçla Ferit Beyin yardımı olmuştu. Karanlık Kuyu oyununun provalarında da Ercüment, Bahzat ve Ferit Beyler destek oldular⁵. Yarım Türkler oyununun sahnelenmesinde darülbeyde

artistlerinden İsmail Galip, Onnik ve Ercüment Beylerin destekleri olmuştur^{2,6}. Bu temsillerde, o dönemde tıbbiyede kız öğrenci bulunmadığı için kadın rollerini de genellikle erkekler üstlenirdi^{2,4,5}.

Mürebbiye piyesinde Mürebbiye Anjel rolünü Besim Kemal (Eneren) oynarken Ruhi Refik (Bilginer) kahya kadın olmuştur. Yarım Türkler adlı oyunda gazetecinin eşi Şefika rolünü öğrencilerden Ali İsmail (Korur), hizmetçi Eleni rolünü Adnan Ferit (Birgen) üstlenmişti. Adnan Ferit (Birgen) ayrıca Muhterem Katil oyununda nine rolünü üstlenmişti. İbn-ür Refik Ahmet Nuri Beyin Türabizadeler oyununda Müjgan Hanım rolü Halit Ziya (Atasagun) tarafından, Neyyir Hanım rolü ise Adnan Kenan (Hün) tarafından üstlenmişti. Bora piyesinde ise Sabiha rolünü Besim Kemal (Eneren), Hasibe'yi Selahattin Rifat (Sun), Celile'yi Adnan Ferit (Birgen) oynarken hizmetçi rolünü üstlenen kişi ise Mazhar Abdullah (Kipmen)'di⁵.

Bu müsamerelerden önce fasıllar icra edilir, orkestralar konser verirdi, şarkılar, gazeller söylenir, çeşitli etkinlikler düzenlenirdi. Ayrıca temsillerde perde aralarında da çeşitli etkinlikler yapılırdı^{2,4,5}. Örneğin Baykuş adlı eserin sergilendiği akşam Bedri Zabaç (Ruhselman) tarafından keman konseri ve o dönemde hastanede yatmakta olan Neyzen Tevfik tarafından alaturka taksim icra edilmişti⁵. Türabizadeler oyununun sergilendiği akşam Şehir Tiyatrolarından (Darülbeyaz) İsmail Galip (Arcan) da Coquelin Cadé'den çevirdiği "Demir Gibi Sihat" monologunu sergiledi. Bir Donanma Gecesi oyununun perde aralarında çeşitli fasıllar sunulmuştur⁵.

Tıbbiyelilerin işgal yıllarında, son derece zor şartlarda, bir bölümünü gizli hazırlıklarla gösterdikleri bu tiyatro faaliyetleri hem öğrencilerinin birlik ve beraberliklerini artırarak o dönemde moral kazanmalarına destek olmuş, hem de okul dışına çıkmakta bile zorlanan öğrencilerin okulda geçirdikleri süreyi değerlendirmelerini sağlamıştır.

Kaynaklar

1. Özata M. Atatürk ve Hekimler. Demkar Yayınevi. İstanbul 2015.
2. Özbay K. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri Cilt II. İstanbul Matbaası. İstanbul 1976:145.
3. Frik F. Mütareke Yıllarında Tıbbiye (1918-1923). Dirim 1989 (Özel Sayı):10-16.
4. Dölen E. Yıldırım N. Darülfünun'dan Günümüze Üniversite Yayıncılığı ve Yaşamı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
5. Frik F. Tıbbiye'de Tiyatro Temsilleri. Dirim. 39. Tom. 1964 45-53.
6. Sarı N, Akgün B, Kurt Ü.E. Kuruluşundan 1933 Reformuna Fotoğraflarla Darülfünun Tıp Fakültesi. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
7. Poyraz T, Alpbeğ M. Reşat Nuri Güntekin. Hayatı ve Eserleri. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni. 1957;3:1-18.
8. Demir S. II. Meşrutiyet Dönemi Türk Tiyatrosu ve Tiyatro Eserleri. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Ödevi. Danışman. Doç. Dr. Ahmet Bozdoğan. Sivas 2010.
9. Töre E. Türk Tiyatrosunun Kaynakları. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 2009;4(1-II):2181-2348
10. Üstün K. İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci'nin Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Danışman Yrd. Doç. Dr. Serdar Odacı. Ankara, 2013
11. Çelik M. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Mürebbiye ve Şıvsevdi Romanlarında Yanlış Batılılaşma. Türkiyat Mecmuası. 2013;23:27-34